

ПЛАНИНЕ

Вршачке планине – Простиру се источно од Вршца. Потпуно су самосталан и јасно издвојен геоморфолошки облик који на западу прелази у низију, а на истоку и југу постепено прелази у Банатске планине. Генетски, Вршачке планине представљају реликтне остатке некадашњег панонског масива. Оне заузимају око 170 km². Планински предео заузима централни положај, а брежуљкасто земљиште распоређено је северно и јужно од планинског дела. Планински предео се простире од Вршачке куле на исток све до Черне, десне притоке Караша у Румунији. Марковачки поток и Мали вршачки рит на северу, Гузајна и Месићки поток на југу, су границе Вршачких планина.

У уздужном профилу Вршачких планина издвајају се четири врха: Вршачка кула (399 m), Вршачки врх (488 m), Гудурички врх (641 m) и Доњи вршишор (463 m). Наведени врхови су одвојени поточним долинама и превојима. Изеђу Вршачке куле и Вршачког врха је превој Превала (око 380 m), потом између Вршачког врха и Гудуричког врха је превој Кулмеа Маре (389 m), а између Гудуричког врха и Доњег вршишора је превој Коркана (око 300 m).

Попречни профил Вршачких планина је такође асиметричан. Ка северозападу падине су оштро засечене стрмим странама, које се спуштају непосредно у Мали вршачки рит. Од Великог Средишта ка Марковцу и Гудурици северна подгорина није тако стрма, него се постепено спушта у ниже пределе. Јужна подгорина се степенасто спушта у ниже пределе. Јужна страна је више разуђена потоцима од северне.

Брежуљкасто земљиште опкољава Вршачке планине са севера и југа. Северни делови имају висину између 100 и 200 m и нагнути су ка средини којом отиче Марковачки поток. На јужној страни висина опада постепено ка долини Караша. Апсолутне висине ових брежуљака са јужне стране су између 150 и 170 m.

У геолошком саставу Вршачких планина доминирају палеозојски кристаласти шкриљци (гнајсеви), кроз које се на неким местима пробијају гранити. Оваква структура указује да су Вршачке планине имале некада веће пространство и да је антиклинала имала правац север-југ. Данас, северно и јужно од ових планина на површини нема шкриљаца, већ су то плиоцени и квартарни седименти. То значи да су Вршачке планине раседним линијама одвојене од осталих делова антиклинале. Северно и јужно планински масиви су спуштени и прекривени млађим наслагама. Тако да Вршачке планине представљају део некадашње Панонске масе, која се простирала на месту Панонске низије. Раседање и спуштање Панонске масе и претварање Вршачких планина у хорст обављено је у посткретацејско и олигомиоцено доба. Током неогена дошло је до трансгресије и читава панонска котлина је прекривена морем. Из тог периода су пантијски слојеви (пескови и глине), на површини у северном, источном и јужном делу. Западно су прекривени млађим слојевима. На Вршачким планинама нема ових слојева јер су или денудовани или су Вршачке планине у то време биле острво.

На Вршачким планинама има абразионих облика, као последица постојања мора, односно језера. Потом, присутан је флувијални рељеф настао радом потока који се спуштају са планина, затим, тектонски и еолски облици рељефа.

Фрушка гора – Налази се у северном делу Срема, непосредно уз Дунав. На истоку и северу Фрушку гору ограничава Дунав. Западна граница је спорна. Некада се сматрало да граница иде до Вуковара. Међутим, према резултатима геоморфолошких испитивања, Фрушка гора се простире до линије Шид-Шаренград, до одсека Телек, којим се завршава Фрушка гора и почиње лесна зараван. Одсек је висине 50 m. Тек од Телека Фрушка гора има своје било које се пружа на исток до Старог Сланкамена и Дунава. На југ Фрушка гора постепено прелази ка Сремској лесној заравни и простире се, отприлике, до линије Шид, Ердевик, Бингула, Дивош, Гргуревци, Бешеново, Ириг, Крчедин, Нови и Стари Сланкамен.

У висинском погледу Фрушка гора је ниска планина, јер својим највишим врхом од 539 m једва прелази границу високих брегова. Источно и западно од овог врха постепено опадају висине.

У уздужном профилу истичу се три дела: западни (од Телека до Малог Липовца), централни (од Малог Липовца до Осови брега) и источни (од Осови брега до Старог Сланкамена). Западни и источни имају апсолутне висине од 200 до 300 m, а централни од 300 до 539 m.

Дужина Фрушке горе у правцу исток – запад (од Телека до Старог Сланкамена) је око 78 km, а у правцу север – југ (од Ирига до Сремске Каменице) је 15 km, ваздушним линијама. Површина је око 500 km².

Попречни профил Фрушке горе је асиметричан. Било јој је померено више на југ. Опадање висине на северној страни је ступњевито: степенице, слично терасама, смењују се са доста стрмим одсецима. На јужној страни опадање висине је постепено.

Највиша степеница са северне стране је на висини од 450 до 539 m, а то је венац између Црвеног чога и Осови брега. Висина била на том сектору је вероватно била свугде иста, али је ерозија знатно разнела уже делове била. Друга степеница је на висини од 380 до 400 m. Трећа степеница је на висини од 300 до 340 m. Трећа степеница се спушта врло стрмим и свугде јасно израженим одсецима у четврту нижу степеницу, чије се висине крећу између 180 и 252. Четврта степеница је неуједначена по висини, што долази као последица деструктивног рада спољашњих сила на лако разоривом лесном покривачу. Ипак, у западном делу је опадање перманентно, што може да указује на извесно дилувијално или постдилувијално спуштање.

На јужној подгорини је опадање поступно. Правилан пад је поремећен само у изворишном делу Нерадинског потока, у потоку Ривици, код Врдничког и Јазачког потока. На јужној страни нема еквивалената поменутих степеницама са северне стране. Једино има на јужној страни заравни у појединим деловима које одговарају трећој степеници. Једна од претпоставки је да су ове степенице постале степенастим спуштањем северне подгорине уздуж неколико паралелних раседа.

Основну масу Фрушке горе чине палеозојски кристаласти шкриљци, и то: филити, кречњачки шкриљци и кристаласти кречњаци. Међу кристаластим шкриљцима уметнути су диорити, амфиболити, серпентини и глаукофанити.

Мезозојска група стена је заступљена шкриљцима, пешчарима и мрким кречњацима. Од кенозојских творевина ту су горњеолигоцене слатководне сочивасти слојеви и неогени седименти са медитеранским и сарматским кречњацима, сарматским и понтијским лапорима и левантским слојевима са лигнитом. Од терцијарних слојева вреди поменути еруптивне кварцтрахитске стене. Квартарне наслаге састављене су од леса, песка, шљунка и алувијалних наноса.

Централни делови Фрушке горе, састављени од палеозојских творевина, набрани су за време херцинске орогенезе. Крајем палеозоика панонско копно тоне и Фрушку гору на извесним деловима плави плитко доњетријаско море. Затим наступа регресија и кроз целу јуру је копно. За време горње креде наступа поново трансгресија, која опет плави поједине делове Фрушке горе. После креде издиже се фрушкогорски појас и кроз цео палеоген је копно. Крајем олигоцена на појединим деловима долази поново до трансгресије и таложење слатководних седимената. У олигомиоцену набирају се Алпи и Карпати и ствара се Панонски басен који се испуњава сланим седиментима, а затим бочатим сарматским морем и плиоциеним језерима. Ова мора и језера такође остављају своје седименте на периферним деловима Фрушке горе.

Фрушка гора је богата потоцима и речицама које су рашчланиле степенице и лесне заравни. Северна подгорина има дубоке долине стрмих страна. Једино у доњим токовима долине се проширују, те око потока постоји уска долинска раван. Уздужни профили потока су стрми и неуједначени. Потоци још увек врше дубински ерозију.

Јужна подгорина има мање изразите долине. Оне су благих страна и равномерног пада. Фрушкогорској области припадају само горњи токови потока, али се у овим деловима не виде терасе. Даље, према југу, на лесној заравни речне долине се проширују у долове и потоци полако губе свој карактер, забарују се и могу да отичи само ако се врши прокопавање и чишћење.

Изворишни делови и северних и јужних потока регресивно се померају. На неким местима (јужно од Сремске Каменице, северно од Врдника и Јаска), планинско било има кривудавац правац.

ЛЕСНЕ ЗАРАВНИ

Бачка лесна зараван - на северу се простире до границе са Мађарском и до пешчаре, на југ до канала ДТД, на запад и исток прелази у нижу рељефну степеницу - бачку горњеплеистоцену терасу.

Морфолошке границе ка северу нису јасне јер су микрорељефни облици слични као у пешчари (разлика је једино у материјалу песак и лес). Ка осталим странама су јасно изражене стрмим одсецима. Нагнута је од централног дела ка периферији. Највиши делови су на северу, на контакту са пашчаром (115-125 m).

Дебљина леса није свугде иста што зависи од подлоге где је обављено навејавање. Негде је сува подлога, негде мочварно земљиште. Тако постоје три врсте леса:

- сувоземни - фин, чист, жућкаста прашина
- лесне насlage акумулиране на мочарном земљишту - збијен, тањи слој леса и временом оглињавање
- преталожени - панонске реке вршиле бочну ерозију, лес је падао у реку, растварао се и река га је таложила где је имала мању брзину те се акумулирала лесна прашина и друге честице.

На површини лесне заравни су мањи рељефни облици: дине, међудинске депресије, лесне вртаче, предолице (плитак облик сличан вртачи), долине типа долова - изглед обнутог трапеца

Зараван је испресецана са неколико долина. Значаније су Криваја и Чик (са својим долињским крацима)

Боривоје Ж. Милојевић и Бранислав Букуров се слажу у броју светлих и тамних зона. Има два светла слоја која су раздвојена тамнијом, смеђом зоном. Тако да је настала навејавањем леса у два маха. Јужни део лесне заравни се назива Телечка, а не цела.

Тителски брег – се налази у југоисточном делу Бачке. Близу ушћа Тисе у Дунав. Има елипсаст облик. Дужа оса ји-сз. има 17 km, ширина је, на линији, си-јз. 7 km. У односу на околну нижу земљиште је одвојен стрмим одсецима релативне висине око 50 m. Површина је 94 km². Нагнут је од си. ка јз. и од и. ка з. Највиша тачка је у источном делу (Калварија), изнад Тисе 130 m (128,7 m). Најнижи део је на западној периферији 111 m. Просечна висина је 120 m.

Овакав изглед је створен бочном ерозијом Дунава и Тисе. Реке су при бочном померању подсецале лес и данас Тиса подсеца Тителски брег при високом водостају. У последњих 10 -15 година корито Тисе је под насипом тако да је брег заштићен.

Генезом Тителског брега се бавило више истраживача: Јене Чолноки, Бела Була, Ђула Халавач, Драгутин Горјановић, Владимир Ласкарев, мало Цвијић, Јелена Марковић-Марјановић, Б. Букуров, Ђорђе Мариновић, Кукин, Слободан Марковић.

Констатовали су 6 светлих зона растављених са 5 мрких. Једино је Јелена М-М констатовала 7 мрких, јер је последњу поделила на две.

Лес Тителског брега је стар више од милион година. Дакле, навејавање је обављено током плеистоцена, на сувој подлози. Индикатор за то је постојање сувоземних фосила (има их и данас), пужеви који живе у обе средине (и у влажној и у сувој).

Да ли је формиран самостално или је био део пространих површина под лесним наслагама?

Ђула Халавач - саставни је део лесне површине у околини Сланкамена тј. Фрушкогорске лесне заравни. До разбијања Тителског брега и леса у Срему је дошло померањем тока Дунава бочно - пробијањем леса. У старијем дилувијуму је обилазио око Тителског брега и бочном ерозијом је пробио лес. Тиса је обилазила око Тителског брега још 1800. године последњи пут при високом водостају. Доказ за то су још изражене долине, а има и флувијалних језера.

Чолноки - Тителски брег је био јединствен са лесом у Срему, а и са лесом у Бачкој. Међутим, овде је разлика у броју светлих и тамних зона. Он сматра да је могуће да је у Бачкој било више мочварних површина те је зато и мање зона.

Неки аутори, као што је и Букуров, сматрају да је створен у исто време и под истим условима, а да је и Дунав текао својим данашњим правцем.

Мађари - да је Дунав текао са северне стране Тителског брега, али се са тим не слажу Букуров и Милојевић.

Геоморфолошки облици на површини су: предолице, лесне вртаче, долине, сурдуци, одроње, лесне шкрапе, поличице. Неки од ових облика су псеудокрашки - шкрапе и вртаче.

Предолице и вртаче су створене физичко-хемијским процесима. При навејавању, пошто је нераван терен, ветрови су доносили лес и створили дински рељеф. Лес садржи и калцијум-карбонат, процеђивањем површинске воде раствара се калцијум-карбонат и односи се у ниже слојеве леса. Ако се тај креч гомила око неке честице стварају се лесне луткице. Због овог испирања калцијум-карбоната са површинског слоја долази до денивелације површине.

Долине - краћа удубљења у лесу. Више их има на западу јер је нагнутост ка западу (па и отицање подземне воде). Најудужа долина је Бусија, с-ј. Завршава се у северном делу Титела. Ширине је око 400 m. Неке долине се завршавају изнад Тителске терасе.

Карактеристичан облик на Тителском брегу су лесне пирамиде или како их у народу зову, пласт. Само се овде срећу. Ка Тиси, на источној обали има долина која се испред самог одсека раздваја у два крака. Бочном ерозијом остаје тај део између два крака, па је онда лесни одсек. Релативна висина пласта је око 50 m.

Провалије – настају због лаког вертикалног цепања леса.

Сливци - денудовани лес, наталожен у подножју одсека.

Поличице - на јужном одсеку се уочавају степенице.

Порекло леса - то је фина прашина, пореклом из плавина река које се са околних планина спуштају у Панонски басен. Због успоравања тока, на ободу басена је таложен овај материјал.

Фрушкогорска лесна зараван - Простире се око Фрушке горе са свих страна испод последње степенице (180-252 m). Ширина јој није свугде иста. Негде је доста уска, као са северне стране. Ту Дунав напада обалу те се овде Фрушкогорска лесна зараван завршава одсецима различите висине. Ка западу се наставља у исту лесну површину - Вуковарска лесна зараван (то је једна континуирана површ). Ка истоку се завршава изнад Дунава стрмим одсецима (Сусек, Белегиш, Стари Сланкамен) и до 20, 30 и 50 m. У виду уске зоне иде уз Дунав ка југу и у околини Земуна се шири. Са јужне стране је веће распрострањење него са северне. Завршава се на линији Шид, Рума, Инђија до Белегиша. Апсолутна висина јој је око 100 m. Површина је нагнута на северној страни ка Дунаву, као и на истоку. На југу је пад оријентисан од севера ка југу. Тај пад прате и поточне долине.

На северној страни потоци имају долину у облику латинског слова V, а на југу је облик обрнутог трапеза, тип долова.

Како су тако слаби токови правили такве долине?

Када су долине настајале били су јачи токови. Било је периода са падавинама, па су реке обављале и дубинску и бочну ерозију. Воде фрушкогорских потока се губе са јужне стране и процеђују кроз лес. Долина постоји али нема воде у њој. Те воде се касније јављају у најнижем делу Срема.

Према ранијим истраживачима, Фрушкогорска лесна зараван је по броју светлих и тамних зона једнака са Тителским брегом. Има 5 смеђих и 6 светлих зона (лес). Због тога многи истраживачи сматрају да су некада чинили једну целину.

Најстарије лесне серије су сачуване на колалитету Чот код Старог Сланкамена, где је акумулација лесно-палеоземљишних хоризоната почела пре више од милион година, односно крајем доњег плеистоцена. На овом профилу, висине око 50 m, констатовано је девет светлих зона које чувају записе климатских промена од суптропских до степских услова, указујући на периоде захлађња и аридизације.

Од микроблика на површини доминирају долине и међудинске депресије.

На јужној страни Фрушкогорска лесна зараван је шира и исто се завршава одсецима али су мањих релативних висина (око 10 m) и блажи него поред Дунава. Ка Дунаву, на неким местима постоје и клизишта. Доста их је од Баноштора до Сусека, Нештина, низводно од Сремских Карловаца, тј. од Чортановаца.

Земунска лесна зараван - или Бежанијска коса је знатно мања по површини. Правац пружања је исток-запад (10 km). Ширина је до 800 m. Ка истоку границу чини река Дунав (стрмим одсецима). Ка западу је каналисан водоток (некад Стари Бегеј). Са јужне стране одвојена је од нижег терена стрмим одсецима алувијалне равни Саве. Ка северу прелази у нижу степеницу рељефа.

Испитивачи сматрају да је створена акумулацијом лесне прашине донете из више праваца. У материјалу има и зрнаца песка са фрушкогорских потока. На површини су такође карактеристични облици дине, међудинске депресије, потоци.

Јужно банатска лесна зараван - У виду прстена опкољава Банатску пешчару с тим што се завршава изнад инундационе равни Дунава. Апсолутна висина је око 100 - 150 m. Ка нижем терену се завршава одсецима који су негде високи и до 35 m. На њој је лепо уочљив дински рељеф. Нема оштре границе између пешчаре и лесне заравни. Нагнута је ка периферним деловима. Ту су многобројне краће долине типа долова, усмерене ка периферији.

Има две светле зоне и једну мрку. Највиши део је на источној страни, источно од насеља Шушара - 249 m. Тај део се зове Думача и налази се на ивици пешчаре.

На њој је већи број долина типа долова - село Долово. Најлепши примери долина су Крива, Циганска, Доловска.

Тамишка лесна зараван - Заузима централни положај између Тамиша и Бегеја, ји. од Зрењанина. Стрмим одсецима се јасно издваја од горњеплеистоцене терасе и алувијалне равни Тамиша. Према северу граница није јасна. Апсолутна висина јој је од 87 до 99 m. Највероватније је била саставни део Банатске лесне заравни. Како је Тамиш пресекао? Највероватније је Тамиш текао преко ње и ту вршио ерозију.

Има једну мрку и две светле зоне. Међутим, истраживања показују да Тамиш није текао по површини лесне заравни, већ је текао овим правцем и у време навејавања је проширио своју долину јер је лес лако подложен ерозији у води.

Тамишка лесна зараван прелази ка северу, истоку и западу, без одсека, у горњеплеистоцену терасу. То је још случај једино у Бачкој лесној заравни. Од површинских облика и овде су међудинске депресије и долине.

Јелена Марковић.-Марјановић се највише бавила генезом ове лесене заравни. Утврдила је да дебљина леса није свугде иста. Негде је пар метара, а негде 20-23m.

У Бачкој има још лесних површина које би по апсолутној висини могле одговарати лесним заравнима. Између границе Србија – Мађарска - Румунија, насеља Мајдан-Рабе, лесна града је висине 95-96 m. Затим између насеља Бочар и Иђош. Ту је мешовити материјал - песак и лес и висине је 95-96 m.

ГОРЊОПЛЕИСТОЦЕНА ТЕРАСЕ

По материјалу су исте као и заравни, разлика је у физионамији, као и морфологији. Некад су их истраживачи називали лесне терасе, потом дилувијалне, а према новијим мишљењима, због времена настанка назване су горњеплеистоцене терасе.

Мишљења о генези леса тераса:

Букуров – лесне терасе су акумулативне творевине, настале еолском акумулацијом. Материјал је из плавина панонских река. Навејавање је настало крај плеистоцена, а по неким је млађа тераса (старији холоцен). Пре су биле већих површина али је бочном ерозијом река смањена њихова површина.

Друга група истраживача сматра да су оне ерозивна творевина флувијалних облика. То су у ствари делови некадашњих долинских равни река.

Ласкарев, Јелена Марковић - Марјановић – представљају акумулиран материјал при пробоју великих река са севера. Повезано са отапањем великог инландајса.

Неки сматрају да су горњеплеистоцене терасе доњи делови лесних заравни које су некада биле веће па су их реке бочном ерозијом редуцирале, а потом усекле своје токове.

Бачка горњеплеистоцена тераса - опкољава Бачку лесну зараван. Ка алувијалној равни Тисе и Дунава се спушта стрмим одсецима.

Површина Бачке горњеплеистоцене терасе је око 3000 km². Најшири део је између Новог Сада и Врбаса око 40-50 km. Западно од Телечке ширина је око 16 km. Најужа је источно од Телечке, свега око 8 km.

На рубним деловима ка алувијалној равни Дунава граница иде: Бачки Брег, Колут, Бездан, Апатин, Свилојево, Сонта, Богојево, Дорослово, Младеново, Челарево, Гложан, део Новог Сада, Каћ, Ковин, Гардиновци. Ка Тиси: Шајкаш, Ђурђево, Жабал, Чуруг, Бачко Градиште, Бечеј, Бачко Петрово Село, Сента, Кањижа, Мартонош, Хоргош.

У подлозији је барски лес, преко кога је сувоземни. Апсолутне висине опадају од севера ка југу. Апсолитна висина је од 90 m у околини Бачког Брега и Колута, до 80 m код Новог Сада.

На њој су уочљиви трагови ранијих речних токова. Од Новог Сада до Титела лако се уочавају те фосилне речне долине. Пре навејавање леса то је било корито Дунава. При навејавању део је навејан у те рукавце, а део на обалу.

Геоморфолошки облици: старе речне долине, предолице, пешчани брежуљци.

Тителска горњеплеистоцена тераса је испод јужног одсека Тителске лесне заравни. Ту је подигнут Нови Тител. Дуга је око 8 km, а широка око 1,5 km. Одвојен је стрмим одсеком висине и до 30 m. Релативна висина је 8-10 m изнад алувијалне равни. По једнима она је акумулативног ерозивног порекла. Представља навејан материјал, кога је Дунав делимично еродирао. По Букурову она је временски еквивалент са Бачком горњеплеистоценом терасом. Горњеплеистоцена тераса је последње навејавање ових творевина, то је последња светла зона код лесне заравни.

Банатска горњеплеистоцена тераса - Није јединствена, него је рашчлањена притокама Тисе и Дунава на неколико мањих острва.

Букуров је издвојио на северу Новокнежевачку (до Златице), између Златице и Галацке је Новобечејску, од Галацке до Бегеја Зрењанинску. Јужно од Таниша ка Дунаву је Јужнобанатска или Панчевачака.

Апсолутна висина Банатске горњеплеистоцене терасе опада од севера ка југу и од истока ка западу. У северном делу Баната апсолутна висина је око 84 m, а у јужном је око 82 m.

Микрооблици: депресије - као плитке речне долине, многе су прелесни правци отицања речних токова Тисе, Мориша, Тамиша; лесне вртаче - мање су бројне него на лесним заравнима, мање су и плиће јер је и лес другачијег састава - барско речни седиманти помешани са барским и преталоженим лесом, па је тек онда сувоземни лес. Дебљина леса је око 6 m. Горњеплеистоцене терасе се завршавају одсецима који су продукти бочне флувијалне ерозије. Висина одсека је од 4 до 8 m.

Сремска горњеплеистоцена тераса - еквивалент је са осталим терасама. Јужно је од Фрушкогорске лесне заравни и западно од Земунске до алувијалне равни Саве, где се завршава одсецима. Површина је била већа, а на њену редукцију је утицала Сава.

На њеној површини запајају се депресије између којих су нешто виши облици, лесне греде.

АЛУВИЈАЛНЕ РАВНИ

Алувијална равна Дунава - има два члана: алувијалну терасу и инундациону равна.

Алувијална тераса је створена у алувијуму - холоцен. Није јединствена површина. Од државне границе са Славонијом она постоји од Бездана до Апатина, јужно око Богојева, Каравукова, Дероња, Бача, Бачког Новог Села, Бођана, Вајске, Плавне, Младенова. Низводније је има између Бачке Паланке и Новог Сада. Од Новог Сада до Титела нема јединствене површине алувијалне терасе него је очувана само у виду неколико острваца између Гардиноваца и Титела.

У Банатском Подунављу алувијална тераса је очувана само између Ковина, Омољице и Иванова, Гаја и Дубовца.

Апсолутне висине нису исте. Опадају низ речни ток. У северном делу око Бачког Моноштора, Бездана је око 88 m, код Новог Сада је 81 m, у доњем Тителу 79 m и код Иванова 75 m.

Састављена је од песка и преталоженог леса. Од облика ту су стари речни токови и обалске градице. Обалске граде су више површине и зато су биле погодне за насељавање (златне греде - народни). Најстарији делови насеља Новог Сада.

Преко алувијалне равни Дунава отицала су два тока: Мостонга у Бачкој и Поњавица у Банату. Ти водотоци су млади јер теку по младим творевинама. Алувијална тераса је створена у старијем алувијуму - холоцен.

Инундациона равна - то је најнижи део алувијалне равни. По инундационој равни Дунав је дивље текао, док нису изграђени насипи. Нема нигде исту ширину. Јужно од границе са Мађарском ширина је око 19 m, код Бездана је 6 km, код Сомбора 26 km, код Богојева, Бачке Паланке 3 km, код Новог Сада 0,7 km, код Титела 8 km. Негде је шира негде ужа. У односу на Тисину је ужа. На померање Тисе ка западу, поред девијације, утицала је и маса воде, њених и других притока.

У јужном делу Бачке је доста уска због Фрушке горе. Надморске висине опадају низводно. Код Бачког Моноштора је 85 m, испред ушћа Драве 81, код Титела 79, Панчева 74, Ковина 71, Банатске Паланке 68-69 m.

Због малог пада кроз Војводину створио је многе меандре активне или умртвљене. Напуштени меандри су: Бездан, Моноштор, јужно од Апатина, око Адице.

Акумулативни облици у кориту:

Аде - од Мађарске до ушћа Драве преносна снага Дунава је већа те ту нема ада и спрудова. Од ушћа Драве па низводно је другачије. Драва предаје веће количине воде и материјала. Наспрам Мохова, пошто је сужен део корита Дунава, брзина је смањена, између Сотина и Шаренграда, меандар према Младенову. Тај меандар је стари ток Дунава (Букински меандар). Данашњи ток је вештачко корито. Им их од Вуковара, а између ушћа Тисе и Београда су ређе. Од Београда ка Ђердапу их је више због Саве (Велико и Мало ратно острво), Тамиша и Велике Мораве.

Алувијална равн Тисе - правац јој је од севера ка југу. Са десне стране Тисе је ужа, а негде је и нема (северно од Кањиже, између Сенте и Ада.) На тим местима тисино корито је пруближено уз источни одсек Бачке дилувијалне терасе. Код Титела се спаја са алувијалном равни Дунава.

Са Банатске стране је шира, јер је Тиса раније отицала источније.

Најужи делови алувијалне равни Тисе су код Новог Кнежевца, Санада и Новог Бечеја. Најшири делови су код ушћа притока: код Падеја Златица, код Новог Милошева, код Галацке, Бегеја. Ту је ширин и до 15 km.

Висинска разлика између алувијалне равни Тисе и вишег облика је 6-8 m. Надморска висина код Сегедина је 82, код Титела 76 m. Алувијална равн је створена флувијалном ерозијом.

У инундационој равни има акумулативних и ерозивних облика. Од ерозивних има много меандара. Већина су умртвљени. Од акумулативних облика ту су: обалске градице, обалски брежуљци и аде. Обалске градице прате Тисин ток са обе стране. Продукт су изливања воде из корита и таложења крупнијег материјала по инундационој равни. Издувавањем песка из исушених меандара и таложењем близу обале постали су обалски брежуљци. Аде се деле у три групе: плићаци (спрудови) - изнад огледала воде само при ниском водостају; ниске аде обрасле вегетацијом - при високим водама у Тиси потпуно или делимично потопљене (близу Бачког Петровог Села и Тителског брега); острва која су акумулацијом материјала срасла са једном од обала Тисе (између Кањиже и Новог Кнежевца). При ниској води су део обале, а при високој аде.

У алувијалној равни Тисе нема алувијалне терасе. Постоје неки облици који би могли бити иницијалне творевине. Букуров каже да се није формирала јер је интензитет спуштања Тисе био такав да није дозволио формирање аливијалне терасе.

Алувијална равн Саве - има најшири део код Славонског Бода и у Србији. Трагови ранијих токова су по тој равни (рукавци, умртвљени меандри). Раније је текла нешто северније (Обедска бара - речно језеро). Дрина приморава Саву на скретање. Између старих токова су гредице и виши терен. Од акумулативних облика су аде и највеће су од Шапца до Београда.

ДЕПРЕСИЈЕ

Највише их има у источном Банту. То је и најнижи део терена Војводине. Депресије у Банату су: Итебејска депресија, Иланџански рит, Алибунарска или Алибунарско-вршачки рит, Белоцркванска депресија. У Бачкој је Рускокрстурска и у Срему у изворишном делу Будовара.

Алибунарска депресија је површине од 200 km², апсоутне висине 75-78 m, а обод је већих висина. По средини депресије је тектонски ров где је премиоцена подлога од кристаластих шкриљаца (геолошки састав стена одговара Вршачким планинама). Тектонски ров је створен кад је вршено цепање Панонске масе. Раседање по ободу дна је млађег порекла - неотектонски покрети.

Иланџанска депресија - раздвојена од Алибунарске гредом која припада језерској лесној тераси. Простор је испуњен барским и речним материјалом и нееродирана острва мешовитог материјала (муља, леса, песка). По Букурову је та града настала акумулацијом леса (ветар).

Итебејска - северно од Српске Црње. Унутар те депресије је греда на којој су настала насеља: Војвода Степа, Банатско Карађорђево (лесно-песковити материјал).

Руско-крстурска депресија - мање проучена, као и сремска коју је Зеремски проучавао.

Хидросистем ДТД

Градња је почета 1947. године у околини Потпорња у Банату и Бачког Моноштора према пројекту Николе Миркова. До 1972. године прокопана је основа каналске мреже - 960 км. Њу чине главни канал и двадесетак других већих канала. Дужина главног канала је 273 км, од тога у Бачкој је 130 км и у Банату 143 км.

Читав систем ДТД оспособљен је за одводњавање око 1 076 000 ха у Бачкој и Банату што је око 50% територије Војводине. Сем тога, овим хидросистемом одводњава се још око 440 000 ха са Мађарске и Румунске стране. Његова мрежа канала наводњава око 500 000 ха у Бачкој и Банату. Прокопавањем каналске мреже ДТД ораничне површине су повећане за око 64 000 ха. Дужина пловних канала у овом систему је 664 км. Од тога на 377 км могу пловити шлепови до 1000 т носивости.

Хидросистем има 29 устава, 16 бродских преводница, 15 великих црпних станица, велики број прелаза, мостова, пропуста. Брана код Новог Бечеја, која има основну функцију, подизање нивоа воде Тисе узводно од бране, односно утицање воде у магистралну деоницу канала ДТД на банатској страни, грађена је од 1972-1977. године.

Воде канала ДТД користе се за наводњавање индустрије. Канали су и реципијенти отпадних вода.

У Банату важнији канали: од 1745-1764. године каналсан је ток Брзаве

Вршачки канал - канал марије Терезије (24 км) 1762-1766. Њиме је исушен Иланџански, Алибунарски, Влајковачки и Велики вршачки рит. Сем овог, прокопан је још један Вршачки канал, онај у Малом вршачком рити.

У Бачкој: Велики радови у Бачкој почињу копањем Великог канала од 1793 - 1802. године према пројекту браће Киш. Овим каналом повезани су Дунав код бачког Моноштора и Тиса код Бачког Градишта. На највећој дужини прокопан је продубљивањем корита некад плитке, пошире и забарене реке Црна бара. Ова река је воду добијала из неколико кракова који су дотицали са Телечке. Они су се спајали код Сивца. Црна бара је имала ушће у Тису код Бачког Градишта. Висинска разика од споја канала са Дунавом и Тисом је била око 10 м, дужина је 118 км, а дубина 2 м. За савлађивање висинске разлике изграђено је 5 преводница - комора.

Како је Канал са Дунавом био спојен на великом меандру, који тад још није био пресечен, брзо је вршено засипање улаза у канал. Због тога су се јављале тешкоће за пловидбу. Зато је **1850.** године изграђена нова спојница, код Бездана. И тада су се јављали проблеми код ниског водостаја Дунава. Зато је Велики канал од 1870-1875. године спојен каналом са Дунавом код Баје. Повлачењем државне границе (Краљевина Југославија и Мађарска) канал Баја - Бездан је највећим делом припао Мађарској. Пошто он за Мађарску није имао већи пловни значај они су га запустили па је брзо постао плитак. Зато је извршено регулисање споја канала код Бездана.

Одсецањем Чурушког меандра Велики канал је одсечен од Тисе зато је од Бачког Градишта до Бечеје прокопан нови спој са Тисом. Ови радови су изведени од 1895-1900. године.

ИСТОРИЈА СРПСКОГ НАРОДА

Доласком на Балканско полуострво Срби су формирали неколико државица које су биле подређене врховном владару Срба. Према Порфирогениту, Србијом су владали потомци кнеза који је предводио досељавање Срба на простор Балкана. Први у владарској породици кога помиње је Вишеслав, затим Радослав, потом Просигој, а њега наслеђује син Властимир. Српске земље на Балкану су биле вазали у првим вековима свога постојања на Балкану. Међутим, мало је извора који говоре о постојању Срба на тим просторима, далеко је више извора о Неретвљанским Србима који су гусарили на Јадрану, пресећући Млечанске бродове. Тиме су се бавили и суседни Приморски Хрвати. Гусарски походи и једних и других су навели Млечане да крену у поход на Хрвате и Србе у приморју. Међутим, Хрвате нису успели да покоре, а са Србима су потписали примирје које је кратко трајало. То се све дешава око 834. године. Вазални однос Србије према Византији се огледао и у томе што је Византија имала гарнизоне у тврђавама, плаћани су јој порези и слати пратећи одреди цару, а локални кнезови су имали широку унутрашњу власт. При крају Властимировог живота у Србији је створен антивизантијски покрет. Као последица тога, средином, 9. века, организована је побуна на челу са самим кнезом Властимиром. Гусарење Неретвљанских Срба је појачано, тако да се претпоставља да су Срби стекли независност негде између 845. и 850. године.

Србија је тада стекла независност и то захваљујући заузетости Византије на другим странама. Бугари су стекли независност нешто пре и овим променама код Срба су сматрали претњу свом циљу да покоре све Словене на Балкану. Зато су почели са нападима који су се завршили неуспешно након три године.

Након смрти Властимира 862. године, власт преузимају његова три сина, Мутимир, Стројимир и Гојник. По старом словенском наследном праву, сва тројица су владала. Благ немире у Неретвљанској области је искористио византијски кнез и заузео исту.

Византијски владар је након освајања Неретвљанске области кренуо и у покрштавање Срба. Покрштавање Срба је намеравао да уради у свим српским областима. Када је примљено хришћанство од стране Срба? Према Јиречеку, негде између 867. (Када је Василије I ступио на престо) и 870. односно 874. године када су рођени синови Мутимира и Гојника са хришћанским именима. Срби у Неретвљанској области и након примања хришћанства и даље се баве гусарењем, тако да су Млечани покушавали да их спрече у тим походима, међутим не успевају у томе.

На чело Бугарске је дошао Борис који у освети према оцу, креће у поход на Србију. Међутим, након тешког пораза Бугари су приморани са склопе примирје.

Ускоро долази до сукоба међу браћом и на престо долази Мутимир, јер је вероватно имао подршку Бугарске. Стројимир и Гојник су заробљени и послати, као заробљеници, са породицама у Бугарску. Мутимир је код себе задржао Гојниковог сина, Петра. Али овај је у незадовољству пребегао у Панонску Хрватску.

Интензивно гусарење Јадраном је наносило велике штете Млечанима, тако на челу новог похода је сам дужд, Петар Кандијан. Алу у битци је погинуо и сам дужд (887).

Након Мутимирове смрти, 891. године, на престо долази његов најстарији син Прибислав (Првослав). Њега је још за живота Мутимир поставио на престо да не би дошло до сукоба. Међутим, након годину дана њега потискује Петар са власти и он бежи за Хрватску. Доласком Петра на престо поремећен је редослед наслеђивања и сада су се јавили и други наследници. Године 895. на Петра креће и средњи Мутиморв син Бран.

Међутим, у сукобима је изгубио тако да је, по заповести Петра, ослепљен. Године 897. и Клонимиров син Стројимир, је покушао да преузме власт. Међутим, у сукобима је погинуо, тако да је Петар остао једини живи принц под чијом влашћу је Србија провеле две деценије у миру. Петра је одржавао добре односе и са Византијом и Бугарском.

У исто време у Бугарској на престо долази Симеон под чијом влашћу јача. Тако да су све извеснији напади са те стране, само када Бугари заврше са Византијом.

На почетку 10. века уз помоћ Бугара Павле Брановић је свргао са власти Петра. Даљим сукобима потомака око престола и уз помоћ Бугара на престо долази Захарије, Прибиславов син. Међутим, сви који су искористили моћ Бугарске да дођу на престо, након добијања власти, лагано се окрећу на страну Византије.

Љут због развоја ситуације и сталне наклоности ка Византији, Бугарски владар Симеон је кренуо у поход на Србе. Захарије је побегао у Хрватску, а Бугари су побили све жупане, тако да не могу да организују побуну. У том нападу су водили са собом Клонимировог сина Часлава коме нису дали престо него су га вратили у Бугарску, а Србију су оставили обезглављену и покорену. Након смрти цара Симеона 927. године на престолу је поново Петар, који је био наклон према Византији, тако да ова сила поново постаје најјача на Балкану. Ове промене у Бугарској су омогућиле Чаславу да 931. године побегне из Бугарске у Србију где је затекао очајно стање. Признао је врховну власт Византије и кренуо да обнавља и учвршћује Србију. На власти је био до 960. године. За сво то време Неретвљански Срби су интензивно гусарили по Јадрану. Часлав је за своје владавине формирао државу која је обухватала све српске територије на Балкану.

Са Чаславом је прекинута владавина из лозе Властимира, који се сматра вођом сеобе Срба на Балкан. По изворима попа Дукљанина на престо након Часлава долази његов зет, који није узео титулу краља, коју сматрају да је имао Часлав, него је владао само централном српском облашћу.

У исто време јача и Македонско царство, јер је Византија заузета са дешавањима на истоку. Тада и Млечани крећу у поновне нападе на Неретвљанске Србе које су успели да покоре 1000. године када постају суверени господари Јарана.

Дукља се јавља као још једна од територија Срба, а помињу се и дукљански владари који су долазили на простор данашње Србије. Најпре, Јован Владимир који је ратовао са тада ојачалим македонским царством, а потом је постао и зет Самуила, Македонског владара. Године 1018. након погибије Јована Владимира, све српске земље које су улазиле у састав његове државе пале су под власт Византије. Након њега на власти се нашао Стефен Војислав, за кога се сматра да му је био брат, који је покушао да се ослободи вазалног односа од стране Византије. У томе је и успео, а пошло му је од руке да окупи све српске области, након пораза Византије у битци код Бара. Након смрти Стефана Војислава на престо долази његов син Михајло који је успешно задржао територије очеве државе и почео да је проширује и вратио је Рашку под своју власт, око 1053. године.

Расколом хришћанства, 1054. године, Срби у унутрашњости су били православци под Охридским архиепископом, а они у приморју католици под Сплитским и Драчким архиепископом. Ниједан од ових центара није био у саставу Михајлове државе, тако да је он од папе тражио обнову Дукљанске архиепископије, али то је дочекао тек његов син, Бодин, 1089. године. За своје владавине стекао је и титулу краља, а Зета је била краљевина. Претеће надирање Нормана са запада, из Барија, предухитрио је оженивши сина Бодина Норманском принцем. Продором Нормана на Балкан Бодин се окреће Рашкој у којој на престо поставља Вукана и Марка, као и Босни. Вукан је био родоначелиник династије Вукановића која се јавила у задњој деценији 11. века. Византија је такође подржавала Дукљу јер се плашила продора Нормана. Нормани су брзо протерани са простора Балкана, а Вукан проширује територије на југоистоку и југу све до Скопља.

После првог крсташког похода 1096. године, Бодин је умро (1011.) што је довело до издвајања појединих области из састава Зете, а у самој Зети до бробе за престо између Бодиновог брата и рашких владара који су и дошли на власт. Почетком дванаестог века,

тачније 1127. године Мађари долазе до Београда и спаљују га, потом настављају продор на југ све до Софије и Пловдива. У нападу на Византију Мађарима помаже и Урош I, владар Рашке области након смрти Вукана. Сукоб Мађара и Византије је кратко трајао. Већ 1029. године Мађари су враћени на север, а Урош своју ћерку Јелену удаје за мађарског престолонаследника, слепог Белу II, који је 1037. године освојио и део Босне и својој титули додао назив босански краљ. Млађи син Уроша I је са сестром Јеленом отишао у Мађарску где је добио титулу витеза и био једна од најзначајнијих личности у Мађарској тога доба.

Уроша I на престолу наслеђује син Урош II. Ова два владара су покушавала да територије данашње Рашке области ослободе од византијске власти. Око 1155. године Уроша II збацио је његов брат Деса који је владао до 1163. године када је поражен од Византије и одведен у заробљеништво у Цариград где му се губи траг. Након свргавања Десе Манојло, византијски владар, на престо доводи Тихомира, најстаријег Немањиног брата чиме почиње ера владавине Немањића у историји српског народа.

Постоје литературни наводи који настоје да докажу да је Деса био у сродству са Завидом, оцем Стефана Немање. То ипак није у потпуности потврђено. Стефан Немања се родио око 1113. године у Рибници код данашње Подгорице. Био је најмлађи од четири брата: Тихомира, Страцимира и Мирослава. Упркос томе, Немања је у борби са братом Тихомиром победио и дошао на престо са седиштем у граду Расу.

Стефан Немања (1166-1196) је родоначелник династије Немањића. Још за време његових претходника територија српске државе се проширила на Западно Поморавље и Косово и Метохију. Стефан Немања је успео да прошири српску државу на данашњи Нишки и Лесковачки крај. Око 1180. године побеђује зетског краља Бодина и осваја Зету која је од тада па до пада под Турке у саставу Србије. Имао је три сина: Вукана, Стефана и Растка. Најмлађи Растко се као млад замонашио, иако је отац намеравао да му остави престо, и добио име Сава. Сава је отишао на Свету Гору да би му се тамо придружио и његов отац, Стефан Немања који се одрекао престола у име средњег сина Стефана. Замонашивши се добио је име Симеон. Заједно са сином Савом обновио је запуштени манастир Хиландар где је и умро 13.2.1199. године. После смрти светог Симеона, Вукан је захтевао да му млађи брат Стефан препусти престо. Дошло је до сукоба међу браћом 1201. године који је трајао са прекидима до 1208. године када је Сава успео да измири браћу над моштима њиховог оца, Светог Симеона. Вукан је остао владар у Травунији и Захумљу.

Стефан Немањић (1196-1228) остао је упамћен као први српски краљ. Он се 1217. године крунисао за српског краља добивши назив Провенчани. Његов брат Сава је 1219. године успео у Никеји да издејствује самосталност (аутокефалност) српске цркве од Охридске архиепископије. Тиме је српска црква са ранга епископије подигнута на виши ниво архиепископије. Сава Немањић је постао први српски архиепископ.

Стефан Немањић је умро 24.9.1228. године и наследио га је најстарији син Радослав. Он је био под великим утицајем Византије. Чак је и у свој назив убацио византијско име Дука. У неким тумачењима црквених канона чак се није консултовао са својим стрицем Савом, већ је савете тражио од охридског архиепископа Димитрија Хоматијана. Народно незадовољство је букнуло 1233. године када је Радослав збачен са власти и наслеђује га његов млађи брат Владислав. Радослав се замонашио и умро као монах Јован 1235. године. Годину дана пре њега умро је Сава Немањић, један од највећих српских светитеља.

Владислав је водио другачију политику од брата. Он је био привржен Бугарској. Његова најпознатија задужбина је манастир Милешева. Године 1243. Монголи у свом походу преко Европе упадају и у Србију. Многи градови и села су опустошени. Услед сиромаштва и незадовољства народа Владислав се повлачи са власти и наслеђује га Урош, трећи син Стефана Провенчаног. Стефан Урош I (1243-1276) био је ожењен француском принцезом Јеленом Анжујском. Успоставио је тесне везе са Угарском. За време његове владавине Мачва први пут долази у састав српске државе. Он је заслужан за довођење

немачких рудара Саса у Србији. У Србији се тада заједно са рударством развијају и ојачавају градови и тврђаве.

Стефана Уроша I наследио је његов син Драгутин (1276-1282) који је збацио оца са власти под утицајем Угарске. Драгутин је владао свега шест година без много трзавица. Обилазећи град Јелач пао је са коња и сломио ногу и неко време је био непокретан. Одрекао се престола у корист млађег брата Милутина Дежевски уговор је обавезао Милутина да ће за наследника прогласити Драгутиновог сина Владислава. Краљ Милутин (1282-1321) извршио је прва освајања по Македонији у два наврата 1281/82. и 1300/01. године. Успео је да заузме Скопље. У литератури се често помиње као свети краљ Милутин који је подигао највише задужбина од свих владара Немањића. Сматра се да је подигао око 40 цркава и манастира широм Балканског полуострва и у Јерусалиму. Женио се пет пута, последњи пут Симонидом, византијском принцезом старом шест година. После његове смрти настале су борбе за престо. Још раније је због сукоба искључио свог старијег сина Стефана из борбе за престо и за наследника прогласио млађег сина Константина. У борбу се умешао и Владислав, син краља Драгутина. Стефан је из борби изашао као победник и постао српски краљ. По својој задужбини коју је започео добио је назив Дечански. Стефан Дечански (1321-1331) имао је мирну владавину борећи се пар пута са босанском династијом Котроманићи око градова у Подрињу. Јула месеца 1330. године победио је бугарског цара Михаила Шишмана у битки код Велбужда. Ову победу Србија није искористила да се територијално прошири на рачун Бугарске што је био један од разлога за сукоб Стефана са својим старијим сином Душаном. Још један од разлога је било Стефаново фаворизовање за наследника његовог другог сина из другог брака Симеона.

До сукоба оца и сина дошло 1331. године код града Петрича где је Стефан Дечански заробљен и одведен у Звечан. Тамо је стари краљ и умро 11.11.1331. године. Стефан Душан (1331-1355) пре ступања на престо управљао је Зетом која је била у саставу Србије. Имао је титулу „младог краља“ коју су тада носили сви престолонаследници. Краљ Стефан Душан је први отпочео освајања на рачун Византије. Освојио је 2/3 тадашњег Византијског царства: целу Македонију, Албанију, Свету Гору, долину Марице и Струме, Епир и Тесалију дошавши све до Пелопонеза. Био је ожењеном Јеленом, сестром бугарског цара Јована Александра који му је као мираз поклонио област око града Велбужда. Најважнији град који је Душан освојио био је град Сер у коме је донео 1345. године први део Душановог законика (135 чланова). Други део Душановог законика донет је у Скопљу 1351. Године (66 чланова). Све ово је утицало да се Душан на Ускрс 16.4.1346. године у Скопљу прогласи за „цара Срба и Грка“. Његов син Урош (рођен 1335. године) био је проглашен за наследника титулом „младог краља“.

Осим у Византији, Душан је борбе водио и против Угара на Дунаву и Сави. Душан је осетио прву опасност од Турака који су прешли на Галипоље под султаном Орханом и његовим наследником Муратом. Преговарао је са папом о крсташкој војној помоћи против Турака. Било је речи на Душан пређе у католичку веру како би добио помоћ од папе. Српска црква је Душановим крунисањем за цара подигнута са ранга архиепископије на ранг патријаршије. Пошто није добила сагласност од цариградског патријарха, он је српску цркву, српски народ и владарску династију искључио из редова православних хришћана. Забрана је скинута тек за време кнеза Лазара. Чекајући да прође зима да нападне Турке, цар Душан је умро 20.12.1355. године. Он је једини владар из династије Немањића који није канонизован.

Наследио га је син цар Стефан Урош (1355-1371) који није био ни изблиза добар владар као његов отац. За време цара Уроша српско царство је постојало само на папиру. Властела се осамосталила. Урош је 1366. године прогласио властелина Вукашина Мрњавчевића за краља и свог савладара. Вукашин је са братом Угљешом управљао облашћу око Ниша. Кнез Лазар је управљао у Крушевцу, а Вук Бранковић у Приштини. Балшићи су били владари у Зети, а Алтомановићи у Ужицу. Септембра 1371. године

Турци су запретили земљама Мрњавчевића па су браћа Мрњавчевићи подигли војску од 60.000 ратника против четири пута слабије војске коју су предводили турски емири Евренос – беј и Лала – Шахин. Упркос бројности српска војска је поражена на реци Марици. Вукашин и Угљеша су погинули у битки, а Турци су њихове наследнике приморали на вазални положај. Два месеца касније, 2.12.1371. године умро је цар Урош, последњи владар династије Немањића. Династија Немањића је угашена по мушкој линији јер је Душанов полубрат Симеон имао сина Јована који се замонашио. По женској линији бан Твртко Котроманић је био потомак Немањића јер његова баба била удата за краља Драгутина. Такође, кнегиња Милица, жена кнеза Лазара била је потомак Вукана, сина Стефана Немање.

После смрти цара Уроша и браће Мрњавчевић најмоћнији српски владар постаје кнез Лазар са седиштем у Крушевцу (Лазаревом граду). Он је заједно са босанским баном Котроманићем победио 1377. године у битки код Ужица Николу Алтомановића. Бан Твртко се тада полажући доказе да је сродник династије Немањића прогласио за краља Србије и Босне. Први већи сукоб кнеза Лазара и Турака био је 1386. године код данашњег Прокупља. Срби су победили Турке и избацили их из Србије. Три године касније, 28. јуна 1389. године на Видовдан дошло је до битке на Газиместану, на Косову. Нејасни су резултати битке у којој су Срби по неким изворима имали три пута мање ратника. Поједини српски извори наводе да су Срби изгубили битку, мада је чињеница да су звона на црквама широм Европе звонила у част хришћанске победе на Косову. У битки су погинула оба владара, српски кнез Лазар и турски султан Мурат.

Кнеза Лазара наслеђује његов син Стефан Лазаревић. У владању му је помагала Лазарева удовица, кнегиња Милица. Србија је била тада турски вазал и борила се у биткама на Ровинама 1393. године и код Никопоља 1394. године на турској страни против Угара. У битки код Ангоре 1402. године Турци су изгубили битку од Татара, султан Бајазит је недуго затим умро, а Србија престаје да буде турски вазал. Тада је у Србији почео грађански рат између Лазаревих синова: Стефана и Вука, а касније Стефана и Ђурђа, сина Вука Бранковића. Грађански рат је завршен 1412. године. Стефан је остао на престолу. Пошто није имао деце прогласио је себи за наследника свог сестрића Ђурђа Бранковића. Од византијског цара је Стефан Лазаревић добио титулу деспота. За време владавине Стефана Лазаревића Београд је био у српским рукама. Први пут је данашња престоница Србије била у српским рукама накратко за време владавине краља Драгутина. Јула месеца 1427. године вероватно од срчане капи умире деспот Стефан Лазаревић. Наслеђује га Ђурађ Бранковић. Пошто је Угарима морао да врати Београд, Ђурађ је за две године, 1428-1430 саградио себи нову престоницу, Смедерево. Од 1439. године Србија је била под турском влашћу до 1444. године када се Србија ослобађа после пар битака код Варне. Србија је после тога периодично у вазалном положају према Турцима до 1456. године када је јужна половина Србије пала под турску власт. Исте године 24.12. умире деспот Ђурађ Бранковић. Наслеђује га син Лазар Бранковић који је владао свега до 1458. године. Падом Смедерева 20.6.1459. године престаје да постоји средњовековна Србија. Српске земље су биле независне до краја XV века. Године 1463. под турску власт је пала Босна, 1476. Херцеговина, а 1495. године Црна Гора

Овај део историјата је само допуна онога у књизи Географија Југославије II – др Мила Павловић